

Księga Dobrych Praktyk Dla Samorządu Terytorialnego

Redakcja: Marianna Kwiatkowska
Opracowanie treści: Marta Siemion - Tomczak
Korekta: Marianna Kwiatkowska
Opracowanie graficzne: Organizowanie kursów i szkoleń
Karolina Kwiatkowska

Wydawca:

Centralna Rada Romów w Polsce
Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów
ul. Warszawska 43, 15-062 Białystok
err@vp.pl

Publikacja została sfinansowana z dotacji nr K2m/0947 programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy z Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Iceland
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

**Centralna Rada Romów
w Polsce**
Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów

WSTĘP

Mamy przyjemność oddać w Państwa ręce publikację „**Księga Dobrych Praktyk - Poradnik o Współpracy z Organizacjami Romskimi**”, która została opracowana wspólnie przez przedstawicieli społeczności romskiej w Polsce oraz przedstawicieli grupy większościowej. Publikacja powstała w ramach realizacji projektu: „Liderki i liderzy romscy przeciwko wykluczeniu” wdrażanego w ramach programu Aktywni obywatele - Fundusz Krajowy.

Niniejsza publikacja powstała z myślą o instytucjach administracji publicznej, w zakresie zadań których, leżą działania na rzecz mniejszości i cudzoziemców, w tym mniejszości romskiej w Polsce. W niniejszej pracy przedstawiamy uwarunkowania prawne, w których działają organy administracji publicznej dedykowane do podejmowania działań na rzecz mniejszości i cudzoziemców, ich możliwości kompetencyjne oraz prezentujemy problemy, z jakimi spotyka się mniejszość romska w kontaktach z organami administracji publicznej w codziennej pracy.

Publikacja przede wszystkim zaś zawiera wskazówki dla organów administracji publicznej, ale także dla liderki i liderów romskich pomagające budować współpracę między nimi, gdzie krok po kroku pokazujemy jak stworzyć i utrzymać dobre relacje pomiędzy stronami, na co zwrócić uwagę w kontaktach i jak rozwijać tę współpracę aby służyła ona w dłuższej perspektywie zarówno grupie mniejszościowej jak i społeczności większościowej. Bo tylko dobra współpraca daje możliwości rozwoju społeczeństwa jako całości, a wspólna realizacja zadań daje poczucie sensu, sprawczości i wpływu na otaczającą rzeczywistość.

Podzieliśmy publikację na trzy części. W pierwszej z nich prezentujemy prawne uwarunkowania działania organów administracji publicznej. Omawiamy poszczególne organy zajmujące się problemami mniejszości narodowych i etnicznych, w tym mniejszości romskiej w Polsce.

W drugiej części omawiamy aktualne problemy, z jakimi spotykają się liderki i liderzy romscy w ramach współpracy z organami administracji publicznej na przykładzie prawa do edukacji.

W trzeciej zaś opisujemy jak budować zadowalającą obie strony współpracę, która będzie podstawą rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Jak komunikować się na wzajem i tworzyć dobre praktyki we wzajemnych relacjach.

CZĘŚĆ PIERWSZA

Polski system prawny zawiera wiele przepisów odnoszących się do ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych. W tym miejscu nie da się oczywiście omówić ich wszystkich, ale odwołamy się do najważniejszych aktów prawnych, które przydatne będą w kontekście zakresu merytorycznego niniejszej publikacji.

System aktów prawnych:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
- Ratyfikowane Umowy Międzynarodowe
- Rozporządzenia i Dyrektywy UE
- Ustawy
- Rozporządzenia z mocą ustawy
- Akty prawa miejscowego

Konstytucja jako najwyższy akt prawa w hierarchii aktów prawnych obowiązujących w naszym kraju jest zapisem wartości, które obowiązują w państwie. Wartości te w postaci uniwersalnych zasad i norm, które następnie są doprecyzowywane w aktach prawnych niższego rzędu (ustawy, rozporządzenia z mocą ustawy) i które muszą być z Konstytucją i wyrażonymi w niej zasadami zgodne.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, póź. 483)

Art. 32 Konstytucji

1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Zasada wyrażona w tym przepisie odpowiada ogólnym normom obowiązującym w państwach prawa, gdzie szanowane są wolności i prawa człowieka i obywatela. Jest to ogólny zakaz dyskryminacji na jakimkolwiek polu, który następnie konkretyzowany jest w aktach prawnych niższego rzędu. Nakazuje on także organom władzy publicznej traktować równo wszystkich obywateli.

Art. 35 Konstytucji

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.

2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

To bardzo ważny przepis, który szanuje wolność mniejszości narodowych i etnicznych do zachowania własnej tożsamości kulturowej i posługiwania się własnym językiem. Daje on możliwość romskim społecznościom posługiwania się własnym językiem w swoim gronie, nawet w obecności przedstawicieli społeczeństwa większościowego np. w urzędach nikt nie może zakazać Romom rozmów między sobą we własnym języku. Nikt nie może zakazać Romom kultywowania własnej kultury i pielęgnowania własnych obyczajów i tradycji.

Art. 48 Konstytucji

Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

Jest to bardzo ważny przepis dla mniejszości romskiej w kontekście problemów w środowisku szkolnym, które dotyczą dzieci romskich. Jest to zasada, która nakazuje szacunek dla odmienności kulturowych i obyczajów panujących w grupie mniejszości romskiej związanych z wychowaniem dzieci. Nakazuje ona organom państwa (w tym szkołom i ich przedstawicielom) respektowanie wartości, przekonań, które dla Romów stanowią ważne zasady, którymi kierują się przy wychowa-

niu dzieci. Dotyczy to np. uczestnictwa w zajęciach WF dzieci romskich, które w społeczności romskiej są uznane za dojrzałe. Oznacza to, że aktywność fizyczna dzieci po osiągnięciu przez nich pewnego wieku powinna być dostosowana do norm kultury romskiej.

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania - „ustawa równościowa” (Dz.U. z 2010 r., Nr 254, poz. 1700).

Ustawa określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Wymienione obszary stanowią katalog zamknięty, co oznacza, że inne

przesłanki nie wchodzą w zakres stosowania ustawy.

Zgodnie z ustawą zakazana jest dyskryminacja bezpośrednia, pośrednia, zachęcanie czy nakazywanie dyskryminacji. Zakazane jest także stosowanie jakichkolwiek represji z racji skorzystania z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania.

Ustawę stosuje się m.in.

- w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego (w tym doksztalcania, doskonalenia, przekwalifikowania zawodowego oraz praktyk zawodowych,)
- warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej (w tym w szczególności w ramach stosunku pracy albo pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej),
- przystępowania i działania w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców oraz samorządach zawodowych, a także korzystania z uprawnień przysługujących członkom tych organizacji
- dostępu i warunków korzystania z instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy, rozwoju zasobów ludzkich i przeciwdziałania bezrobociu,
- zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej, oświaty i szkolnictwa wyższego, usług, w tym usług mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw i energii, jeżeli są one oferowane publicznie.

Każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo żądać odszkodowania i dochodzić swoich praw na drodze sądowej (stosuje się wówczas przepisy Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego).

Ustawa nie znajduje zastosowania do sfery życia prywatnego, rodzinnego oraz do czynności prawnych pozostających w związku z tymi sferami, swobody wyboru strony umowy (o ile tylko nie jest oparty na płci, rasie, pochodzeniu etnicznym lub narodowości), usług edukacyjnych w zakresie dotyczącym odmiennego traktowania ze względu na płeć, odmiennego traktowania co do możliwości i warunków podejmowania i wykonywania działalności zawodowej oraz podejmowania, odbywania i kończenia nauki w zakresie kształcenia zawodowego, pod pewnymi warunkami odmiennego traktowania osób fizycznych ze względu na wiek oraz odmiennego traktowanie ze względu na kryterium obywatelstwa (m. in. w zakresie warunków wjazdu i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej).

Ustawa równościowa stanowi jeden z ważniejszych aktów prawnych obowiązujących w naszym państwie, w którym poruszona została tematyka dotycząca przeciwdziałania dyskryminacji.

Ustawa reguluje m.in. kwestie równego traktowania i zakazu dyskryminacji w obszarze dostępu do dóbr i usług, opieki zdrowotnej, podejmowania działalności gospodarczej, działania w związkach zawodowych, zabezpieczenia społecznego, podejmowania kształcenia zawodowego, w tym dokształcania, doskonalenia, przekwalifikowania zawodowego oraz praktyk zawodowych, a także oświaty i szkolnictwa wyższego.

Ustawa równościowa wprowadziła również obowiązek ustanowienia organu właściwego w sprawach przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania. Zadanie dotyczące realizacji zasady równego traktowania oraz walki z dyskryminacją powierzono **Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Równego Traktowania**, które to urzędy stoją na straży monitorowania przestrzegania zasady równości oraz podejmują działania zmierzające do eliminacji naruszeń.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 r. Dz. 2005 Nr 17, poz. 141 U.

Zgodnie z art. 1 tej ustawy reguluje ona sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, zachowaniem i rozwojem języka regionalnego, integracją obywatelską i społeczną osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych, a także określa sposób realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne oraz określa zadania i kompetencje organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tych spraw.

Art. 6. Ustawy

1. Zabrania się dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości.
2. Organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu:
  - 1) popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości a osobami należącymi do większości;
  - 2) ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, będących skutkiem ich przynależności do mniejszości;
  - 3) umacniania dialogu międzykulturowego.

Art. 18. Ustawy

1. Organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania:
  - 1) działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości;

Pełnomocnik ds. mniejszości narodowych i etnicznych

2) integracji obywatelskiej i społecznej.

Ustawa rozstrzyga, kto w Polsce posiada status mniejszości narodowych i etnicznych.

Ustawa ta wyposażając wojewodów w kompetencje do realizacji zadań z zakresu ochrony i wspierania mniejszości narodowych i etnicznych wprowadza jednocześnie możliwość powołania przez wojewodów **pełnomocników ds. mniejszości narodowych i etnicznych**.

Zadaniem **Pełnomocników**, którzy działają w imieniu wojewodów jest wspieranie aktywności oraz inicjatyw mających na celu:

- zapewnienie zachowania i rozwój tożsamości kulturowej oraz integracji społecznej mniejszości narodowych i etnicznych;
- respektowanie praw mniejszości narodowych i etnicznych;
- popularyzację w społeczeństwie polskim spraw i problemów mniejszości narodowych i etnicznych oraz ich kultury;
- przeciwdziałanie zjawiskom naruszania praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych;
- przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniu;
- rozwiązywanie problemów mniejszości narodowych i etnicznych, jak również zapobieganie ewentualnym konfliktom;
- prowadzenie mediacji w sytuacjach konfliktowych;
- inicjowanie i wspieranie programów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz uczestniczenie w pracach zespołów i instytucji przygotowujących takie programy koordynowanie działań prowadzonych w ramach Programu integracji społeczności romskiej.

Na wojewodów/pełnomocników ds. mniejszości narodowych i etnicznych nałożony został także obowiązek współdziałania z organami administracji zespolonej i niezespolonej, samorządem terytorialnym, organizacjami społecznymi i stowarzyszeniami mniejszości narodowych i etnicznych w celu uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych.

W celu pełnej realizacji powierzonych ustawowo zadań powinni oni utrzymywać stałe kontakty z kierownictwem organizacji społecznych mniejszości narodowych i etnicznych.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych wprowadza także możliwość utworzenia stanowiska pełnomocnika ds. mniejszości narodowych i etnicznych lub równego traktowania w **urzędach marszałkowskich**, ale nie jest to obligatoryjne. W urzędach marszałkowskich powstają bądź samodzielne stanowiska, bądź całe zespoły/departamenty dedykowane do ochrony praw mniejszości i zapewnienia równego traktowania bądź pełnomocnicy ds. współpracy z organizacjami pozarządowymi. Ale są także miejsca, gdzie te zadania powierzane są innym pracownikom urzędów. Podobnie sytuacja wygląda w **urzędach gmin**, gdzie w wielu większych miastach przede wszystkim stolicach województw zostały utworzone samodzielne stanowiska pełnomocników ds. równego traktowania lub pełnomocnicy ds. organizacji pozarządowych. W mniejszych ośrodkach samorządu terytorialnego zadania tych pełnomocników powierzane są innym jednostkom organizacyjnym gmin, lub poszczególnym urzędnikom.

Ustawa o Policji z 6 kwietnia 1990 r. Dz. U. 1990 Nr 30 poz. 179

Ustawa ta wprowadziła nowatorskie rozwiązania prawne. Policja stojąca na straży bezpieczeństwa i porządku publicznego miała dzięki tym rozwiązaniom spełniać standardy demokratycznego państwa prawa, opartego na idei praw człowieka, którego organy władzy działają na podstawie i w granicach prawa. Na szczególną uwagę zasługuje artykuł 14 ust. 3 ustawy o Policji.

Art. 14 ust. 3 Ustawy

Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzi oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka.

Przepis ten otworzył drogę do serii zmian w Policji, wśród których znalazło się także powołanie pełnomocników komendantów policji ds. ochrony praw człowieka.

Struktura pełnomocników komendantów policji ds. ochrony praw człowieka powstała na mocy polecenia Komendanta Głównego Policji, zawartego w piśmie o sygnaturze T-250/109/04 z 8 grudnia 2004 r.

Jako główne zadania pełnomocników wskazano propagowanie praw człowieka w Policji oraz dbanie o przestrzeganie standardów ich ochrony w działalności Policji. Z czasem pojedyncze stanowiska przekształciły się w zespoły ds. ochrony praw człowieka i w takiej formie do dziś funkcjonują w wielu komendach wojewódzkich.

Do zadań zespołów należą m. in:

- propagowanie praw człowieka i dbanie o ich przestrzeganie przez podległe jednostki;
- inspirowanie działań informacyjnych i edukacyjnych z zakresu ochrony praw człowieka;
- przeciwdziałanie dyskryminacji i mowie nienawiści;
- współpraca z podmiotami publicznymi, uczelniami, organizacjami pozarządowymi w celu wypracowania najlepszych praktyk dla zapobiegania naruszeniom praw człowieka i przestrzeganiu zasad równego traktowania.
- inicjowanie współpracy i utrzymywanie stałego kontaktu z przedstawicielami mniejszości społecznych, narodowych i etnicznych;
- prowadzenie działań uwrażliwiających policjantów i pracowników policji na problematykę różnorodności, tolerancji i dyskryminacji, a także przestępstw popełnianych z nienawiści.

Od 2010 roku w policji opracowywane są trzyletnie strategie działalności w zakresie ochrony praw człowieka. Obecnie obowiązuje „Plan działalności edukacyjnej i informacyjnej w zakresie ochrony praw i wolności człowieka, realizacji zasady równego traktowania i przestrzegania zasad etyki zawodowej w policji na lata 2021-2023” opracowany przez Zespół ds. ochrony praw człowieka Komendy Głównej Policji. w dniu 20 stycznia 2020 roku.

CZĘŚĆ DRUGA

Problemy, jakie zauważają liderki i liderzy romscy we współpracy z opisanymi powyżej organami administracji państwowej są oczywiście związane z problemami dotyczącymi dyskryminacji i wykluczenia w edukacji, życiu społecznym i ekonomicznym. Skoncentrujemy się w niniejszej części publikacji na problemach dotyczących współpracy w zakresie edukacji dzieci romskich.

Zgodnie z ustawą z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r., Nr 256, poz.2572, z późn. zm.) szkoły i placówki publiczne umożliwiają uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury (art. 13 ustawy). W jaki sposób realizowane są te obowiązki przez organy publiczne wobec mniejszości romskiej?

Krokiem milowym w niwelowaniu różnic edukacyjnych i udzieleniu mniejszości romskiej gwarancji równego traktowania było ustanowienie instytucji Asystenta Edukacji Romskiej.

Zawód Asystent Edukacji Romskiej został wpisany na oficjalną listę zawodów w Polsce Rozporządzeniem Ministra Gospodarki i Pracy z dn. 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. Nr 265 poz. 2644, z późn. zm.).

Asystenci edukacji romskiej zapewniają wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym, budują pozytywny obraz szkoły i korzyści płynących z wykształcenia, zapewniają wsparcie emocjonalne dla uczniów romskich, pomoc nauczycielom i pedagogom w rozpoznaniu potrzeb i ewentualnych problemów poszczególnych uczniów, pomagają i mediują w sytuacjach trudnych i konfliktowych. Do obowiązków asystenta należy również budowa dobrego kontaktu między rodzicami uczniów a szkołą, informowanie rodziców o przebiegu nauki, a także kontrola frekwencji uczniów i postępów w nauce.

Asystenci edukacji romskiej łączą instytucje publiczne, w szczególności szkołę ze środowiskiem domowym ucznia. Dlatego ich rola w budowaniu z jednej strony szacunku do nauki i podnoszeniu motywacji u uczniów do zdobywania wiedzy, ale także ich rodziców do chęci kształcenia dzieci, a z drugiej strony uwrażliwiania organów publicznych na potrzeby środowiska romskiego, jest kluczo-

wa. Celem bowiem działań asystentów jest podnoszenie poziomu edukacji wśród Romów, zwiększanie ich kwalifikacji co posłuży całej społeczności.

Asystenci Edukacji Romskiej w swojej współpracy z organami publicznymi napotykają przede wszystkim problemy związane z brakiem należytego szacunku dla wykonywanej przez nich pracy. Przejawiać się to może zarówno w niedocenianiu wykonywanej przez nich ciężkiej i wielopłaszczyznowej pracy, jak i braku wyposażenia w odpowiednie narzędzia do wykonywania swoich zadań. Asystenci Edukacji Romskiej wskazują na brak zrozumienia ze strony organów publicznych potrzeb społeczności romskiej, brak odpowiedniej komunikacji z asystentami oraz brak odpowiednich warunków pracy i płacy. Asystenci są przepracowani, a wynika to z tego, że jest ich zbyt mało w stosunku do liczby dzieci, które objęte są ich wsparciem. Aby móc skutecznie wspierać dzieci romskie w edukacji, AER sami potrzebują wsparcia organów administracji publicznej.

Kolejnym mechanizmem wsparcia dzieci romskich w systemie oświaty i przeciwdziałania nierównościom jest zwiększona subwencja oświatowa. Zwiększona subwencja jest przekazywana z budżetu na każde dziecko romskie zgłoszone do Systemu Informacji Oświatowej. Zwiększona subwencja oświatowa winna być wydawana zgodnie z jej przeznaczeniem na zwiększone potrzeby dzieci romskich (na zatrudnienie asystentów edukacji romskiej, na dodatkową naukę języka polskiego, na zajęcia wyrównawcze i inne zajęcia dodatkowe). Niestety wiele samorządów terytorialnych w sposób niewłaściwy rozdysponowuje kwotę zwiększonej subwencji oświatowej nie przeznaczając jej na potrzeby małych Romów. Samorządy bardzo często nie wydzielają tych przyznanych zwiększonych środków i nie przekazują ich do szkół w których uczą się dzieci romskie lecz traktują tę zwiększoną subwencję jako wsparcie dla całości systemu oświaty na podległym sobie terenie. Prawdą jest, że brak w tym zakresie szczegółowych uregulowań prawnych, jednak i bez nich istnieje możliwość a nawet nakaz właściwego i zgodnego z zasadami sprawiedliwości społecznej rozdziału przydzielanych środków części oświatowej subwencji ogólnej. Oczywiście o nakazie mówić możemy jedynie w kategoriach moralnych, kategoriach zasad współżycia społecznego, które nakazują właściwe zachowanie względem luk i niedoborów systemu oświaty wobec dzieci romskich i wyrównywania ich szans w edukacji, a nie o nakazie możliwym do egzekwowania prawnie. Choć liczyć należy na uregulowanie przepisami prawa tej kwestii rozdzielania zwiększonej subwencji oświatowej zgodnie z jej przydziałem.

Asystenci edukacji romskiej współpracujący z jednostkami samorządu i terytorialnego oraz dyrektorami szkół napotykają trudności w kontrolowaniu wydatkowania kwot zwiększonej subwencji oświatowej. Choć mają prawo otrzymać stosowne informacje co do zaspokajania potrzeb dzieci romskich podlegających ich opiece w szkolnictwie i przeznaczanych na realizację tych potrzeb środkach, to często takich informacji nie otrzymują.

Czyli jest to kolejna bariera we współpracy polegająca na braku odpowiedniej, otwartej komunikacji i realizowaniu przez organy publiczne swoich obowiązków informacyjnych.

Kolejnym problemem związanym z wykluczeniem w edukacji dzieci romskich, jest kierowanie ich do szkół specjalnych. Ponownie mamy do czynienia z barierami w zrozumieniu społeczności romskiej przez odpowiednie instytucje i organy administracji publicznej, brak odpowiedniej komunikacji i czasami zwykłą ignorancją. A nadto stosowanie do dzieci dwukulturowych ze słabą znajomością języka polskiego testów standaryzowanych, na podstawie których są one kierowane do systemu edukacji specjalnej.

Szacuje się, że ok. 10 % dzieci romskich obecnych w edukacji jest kierowanych do szkół specjalnych na podstawie orzeczeń poradni psychologiczno- pedagogicznych, podczas gdy odsetek dzieci społeczeństwa większościowego kierowany do szkół specjalnych oscyluje w granicach 3 %.

Zgodnie z **Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych** „W przypadku wydania orzeczeń dotyczących dzieci i uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych należy uwzględniać ich odmienność językową i kulturową, a w badaniach diagnostycznych należy stosować narzędzia diagnostyczne dostosowane do możliwości językowych uczniów, w tym testy niewerbalne oraz nieobciążone kulturowo”.

Konsekwencje takich orzeczeń poradni o skierowaniu dziecka do szkoły specjalnej pomimo braku podstaw faktycznych są daleko idące. Przede wszystkim zamykają one drogę do kontynuowania edukacji, wyłączają z podejmowania niektórych aktywności zawodowych, np. w przyszłości nie może podjąć pracy jako asystent edukacji romskiej, wyłączają z niektórych ról życiowych, np. nie może zostać rodzicem adopcyjnym, powodują konflikty w środowisku szkolnym.

Z powyższych przykładów wnika, że chociaż istnieją w polskim systemie prawnym i wypracowanych standardach działań na rzecz społeczności romskiej w Polsce, mechanizmy ułatwiające integrację i przeciwdziałające wykluczeniu społecznemu, to wciąż społeczność romska, a przede wszystkim jej liderki i liderzy napotykają bariery we współpracy z organami administracji publicznej. Bariery te pomimo istnienia dobrego prawa mają negatywny wpływ na jego egzekucję i realizację zadań z zakresu przeciwdziałania nierównościami, które spoczywają zarówno na społeczności większościowej jak i na mniejszości romskiej.

W kolejnej części niniejszej publikacji zastanowimy się co możemy zrobić, aby poprawić jakość współpracy i zmniejszyć niezrozumienie a zwiększyć skuteczność działań obu stron.

CZĘŚĆ TRZECIA

Jak zbudować koalicję wspólnych spraw?

Kluczowym założeniem, które powinno przyświecać każdej „współpracy” jest założenie, że ma ona służyć obu stronom. Gdy zdamy sobie sprawę, że owocna współpraca postawi nas w sytuacji win-win, w której każda ze stron zyska i zaspokoi swoje interesy nasze nastawienie do współpracy się zmieni i otworzymy się na relację z drugą stroną.

**Współpraca- zdolność tworzenia więzi i współdziałania z innymi,
umiejętność pracy w grupie na rzecz osiągnięcia wspólnych celów,
umiejętność zespołowego wykonywania zadań
i wspólnego rozwiązywania problemów.**

Zarówno liderki i liderzy romscy jak i przedstawiciele organów administracji publicznej muszą zdać sobie sprawę że dobra, długofalowa współpraca będzie budować społeczeństwo jako całość.

Ścieżka sukcesu w budowaniu koalicji wspólnych spraw może być prosta, jeśli ustalimy i nazwiemy jej etapy, a następnie będziemy nimi podążać, narysujemy mapę, która doprowadzi nas do wspólnego celu. Wymagać to zapewne będzie czasu i konsekwencji zarówno ze strony liderki i liderów społeczności romskiej jak i przedstawiciele organów administracji publicznej zaangażowanych w proces przeciwdziałania wykluczeniu mniejszości romskiej z różnych sfer życia. Postaramy się stworzyć wzorzec praktyki, jaką mamy nadzieję, organy administracji publicznej będą mogły wdrożyć w swojej działalności i którą będą mogły kierować się w swojej współpracy z organizacjami reprezentującymi prawa mniejszości.

Rozpoznanie

Pierwszym krokiem powinno być rozpoznanie. Oczywiście dotyczy to obu stron koalicji, ale niniejsza publikacja poświęcona jest wskazówkom dla urzędników administracji publicznej. Wobec czego wskazać należy, że rozpoznanie powinno dotyczyć organizacji zajmujących się prawami mniejszości narodowych i etnicznych i organizacji mniejszości działających na terenie zasięgu danej jednostki administracji publicznej. Warto sprawdzić, z jakimi mniejszościami mamy do czynienia na reprezentowanym przez siebie terenie i zapoznać się z ich formą i zakresem działania. Tego typu rozpoznanie umożliwi przygotowanie odpowiedniej komunikacji do organizacji oraz stanowi wyraz szacunku dla danej organizacji, co z całą pewnością na dalszym etapie ułatwia współpracę.

Kontakt

Kolejnym krokiem, który należy przedsięwziąć to jest nawiązanie kontaktu z organizacjami. Warto, aby ten kontakt poza formami pisemnymi przybrał także formy osobistego kontaktu, a zatem telefoniczny, bezpośrednio spotkanie. Jeśli operujemy na mniejszym terenie i organizacji nie jest wiele to taki kontakt osobisty w formie spotkania jest pożądany. Buduje to wzajemną relację i zaufanie. Pamiętajmy, że ważne jest uwolnienie się od stereotypów na swój temat, więc warto wzajemne kontakty poprzedzić odpowiednimi szkoleniami lub informacjami na temat kultury danej mniejszości, z którą mamy do czynienia.

Poprzez osobiste kontakty poznajemy drugą stronę i możemy dostosować naszą współpracę do potrzeb i oczekiwań osobowych partnerów, z którymi mamy do czynienia.

Dobre przygotowanie do osobistego kontaktu pomoże nam przezwyciężyć trudności, które mogą wynikać z różnic kulturowych.

Rozpoznanie potrzeb

To jeden z trudniejszych etapów budowania koalicji. Wymaga przygotowania i zaangażowania obu stron. Potrzeba do tego już ugruntowanych kontaktów i zaufania, bo na początku nie wszystkie organizacje mniejszościowe będą chciały w tym etapie uczestniczyć i nawet same mogą nie być świadome potrzeb swojego środowiska. Zapewne jest to etap trudny ale niezwykle potrzebny, bo

chodzi o zbudowanie, na jego podstawie przyszłej strategii działania w celu poprawy losu środowisk mniejszościowych. Jest to etap zbierania danych, etap poznawania potrzeb. Należy użyć do tego odpowiednich narzędzi, takich jak:

- ankiety stworzone dla grup mniejszościowych,
- wywiady z członkami społeczności mniejszościowej,
- wywiady z przedstawicielami grupy mniejszościowej,
- badania,
- raporty.

Etap rozpoznawania potrzeb powinien być przeprowadzony wspólnie z przedstawicielami organizacji mniejszościowych i wymaga ich pełnego zaangażowania, w myśl tego że ma być to koalicja wspólnych spraw, dlatego aby współpraca w zakresie zbierania danych była możliwa, należy poprzedzić ją zbudowaniem relacji w drodze wzajemnych kontaktów.

Właściwie jest to także etap najważniejszy, bo bez właściwego rozpoznania potrzeb nie zbudujemy adekwatnej strategii i nie wdrożymy programów, które mają w pomóc w rozwiązywaniu problemów mniejszości.

Dlatego należy poświęcić temu etapowi należyłą uwagę, bo zaprocentuje to w przyszłości.

Budowanie strategii

To oczywiście ważny etap współpracy. Jeśli natomiast dobrze przygotowany został etap poprzedni czyli rozpoznanie potrzeb to budowanie strategii będzie łatwiejsze. Należy pamiętać, że bardzo ważne jest zaangażowanie na tym etapie obu stron koalicji, czyli ważne jest, aby współpracować. Nie można dobrze dopasować strategii do potrzeb grupy mniejszościowej bez zaangażowania w budowanie strategii członków tej grupy. Dlatego na tym etapie organizujemy spotkania, wymieniamy się pomysłami i budujemy wspólnie naszą przyszłość angażując to wszystkich uczestników koalicji.

Realizacja strategii

To najdłuższy etap współpracy, który zależy oczywiście od okresu, na jaki została stworzona strategia. Jest on związany z wykonywaniem wszystkich zadań które zostały określone w stworzonej w ramach współpracy strategii. Jest sprawdzianem siły koalicji. Zbudowane zaufanie, szacunek na tym etapie mają szansę zaprocentować.

Na każdym etapie współpracy dobrą praktyką jest **prawidłowa komunikacja** pomiędzy organizacjami mniejszości a urzędami i organizacjami większościowymi. Gdy brak tej komunikacji pojawiają się wątpliwości co do wzajemnego zrozumienia swoich intencji, interesów i potrzeb. Ważne na każdym etapie współpracy są dla stron kontakty i wzajemne zrozumienie. Ważne może być w tym kontekście poszukiwanie i budowanie strategii komunikacji. Pomogą w tym odpowiednie szkolenia z zakresu komunikacji oraz kultury drugiej strony. Czego oczekuje od dobrej komunikacji nasz partner, co dla niego znaczy dobra komunikacja. Zrozumienie potrzeb drugiej strony będzie kluczem do stworzenia dobrej współpracy.

Na pewno kluczem do dobrej komunikacji jest zawsze otwartość, szczerowość, wrażliwość oraz gotowość do przyjmowania argumentów drugiej strony i zmian po własnej stronie.

Na każdym także etapie współpracy mogą pojawiać się konflikty, nie tylko takie wynikające z niezrozumienia się stron, ale także te rzeczywiste spory o istotę rzeczy ważnych dla jednej bądź obu stron. Kluczowe jest zatem w ustalaniu dobrych praktyk współpracy, aby wypracowywać mechanizmy rozwiązywania takich konfliktów. Warto nauczyć się aktywnego słuchania i innych technik mediacji i negocjacji, które pozwolą konflikty rozwiązywać z szacunkiem stron dla siebie nawzajem. Każdy taki rozwiązany konflikt będzie umacniał współpracę i dawał większą siłę sprawczą organizacjom mniejszościowym, ale także satysfakcję obu stronom. A wszystko to, pamiętajmy służy budowaniu różnorodnego społeczeństwa i rozwojowi regionów.

Warto podkreślić, że kluczem do dialogu i współpracy jest założenie, że w budowanie lokalnej wspólnoty należy włączyć wszystkich ją tworzących, grupy mniejszościowe oraz społeczeństwo większościowe. Taka koalicja daje gwarancje stałości i trwałości oraz zadowolenia obu stron, a przede wszystkim ma szansę stworzyć rozwiązania korzystne dla obu stron.

